

بررسی عوامل مؤثر اعتیاد جوانان به اینترنت و پیامدهای آن (مطالعه موردی شهر ساری)

* داوود ستارزاده

کد مقاله: ۲۵۳

چکیده

اینترنت به تدریج قسمت زیادی از زندگی روزانه‌ی افراد به خصوص جوانان را اشتغال می‌نماید و هر سال گزارش‌های بیشتری از اعتیاد به اینترنت می‌رسد. اعتیاد به اینترنت موضوع تازه و جالبی است که در سال‌های اخیر به عنوان اعتیاد رفتارمحور مورد توجه قرار گرفته است. در پژوهش حاضر عوامل مختلف بر اعتیاد به اینترنت جوانان مورد بررسی قرار گرفته است. فرضیه‌های پژوهش شامل تاثیر نقص مهارت‌های ارتباطی، احساس بیگانگی با خود، اعتماد به دوستان، رفتار ناهنجار اجتماعی، ارتباطات دوستانه، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، عدم روابط خانوادگی، شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه بر اعتیاد به اینترنت می‌باشد. این مطالعه یک تحقیق پیمایشی - تحلیلی است که ۱۵۰ نفر از کاربران جوان کافی‌نت‌های شهر ساری طی یک نمونه‌گیری تصادفی، پرسشنامه‌های پژوهش را تکمیل نمودند. بر اساس تحلیل رگرسیون چندگانه فرضیه‌ها مورد آزمون قرار گرفت. نتایج به دست آمده میان اعتماد به دوستان، عدم روابط خانوادگی، ارتباطات دوستانه و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری نشان می‌دهد.
واژگان کلیدی: اینترنت، اعتیاد به اینترنت، فضای مجازی، جوانان.

مقدمه

تکنولوژی‌های ارتباطی از همان آغاز تغییرات بسیاری را در زندگی اجتماعی انسان‌ها باعث شده است. آغاز ورود این تکنولوژی‌ها که با اختراع تلگراف و تلفن همراه بود بسیاری از مشکلات ارتباطی انسان‌ها را برطرف ساخت، دیگر به پیمودن مسافت‌های طولانی برای رساندن پیام‌های ارتباطی نیاز نبود، اما این تنها آغاز راه بود، اختراع رادیو و تلویزیون نوعی دیگر از این تکنولوژی‌ها بود که به راحت‌تر شدن ارتباط‌ها انجامید. دیگر لزوماً اخبار از طریق تلگراف، تلفن و مطبوعات در اختیار افراد قرار نمی‌گرفت و پیام‌ها از طریق رادیو و تلویزیون و همراه با تصویر وقایع ارسال می‌شد. مخاطبان با کمی تأخیر از تمامی حوادث داخلی و خارجی باخبر می‌شدند. اما این رسانه‌ها علی‌رغم تمام مزیت‌هایشان هنوز نتوانسته بود به میل انسان‌ها برای سرعت و تسلط بر مکان‌ها پایان دهد. به وجود آمدن *ICT's* که با روی کار آمدن ماهواره‌های مخابراتی و تلویزیونی همراه بود، تمام عرصه‌ی ارتباطات را تحت تاثیر خود قرار داد و دیگر تصاویر و پیام‌ها همزمان و از تمام نقاط جهان ارسال و دریافت شد. اما مشکل عمده‌ای که در این مورد وجود داشت اولاً گرانی دریافت این پیام‌ها بود و از سوی دیگر ماهواره فن‌آوری نبود که بتوان از آن استفاده شخصی کرد و به تولید محتوا پرداخت. ماهیت این فن‌آوری به‌گونه‌ای است که سازمان‌های بزرگی باید آن را تحت کنترل خود داشته باشند. اما نقطه‌ی اوج پیشرفت‌های فن‌آوری را می‌توان دهه ۱۹۹۰ دانست که با به وجود آمدن اینترنت در عرصه‌ی ارتباطات آغاز شد. پدیده‌ای که به جهانی شدن ارتباطات انجامید و افراد می‌توانستند علاوه بر نقش گیرندگی، نقش تولیدکننده‌ی محتوا را نیز ایفا کنند. حال *ICT's* توانسته است علاوه بر تاثیرگذاری بر نحوه‌ی ارتباطات تمام عرصه‌های زندگی اجتماعی انسان‌ها را تحت تاثیر قرار دهد (فرنه، ۱۳۷۹). انسان دیگر می‌تواند بسیاری از کارهای خود را از طریق دنیای مجازی به انجام برساند و این امر با کاهش قیمت سخت‌افزارهای کامپیوتری آسان شده است و افزایش آمار کاربران نیز شاهده‌ی بر پذیرش این فضا از سوی افراد جامعه می‌باشد. در گزارشی که فالوز^۱ در سال ۲۰۰۴ ارائه کرده که ۸۸٪ کاربران اینترنتی در امریکا مدعی هستند که اینترنت، نقشی در زندگی روزمره‌ی آن‌ها دارد. از این افراد، یک سوم آن‌ها می‌گویند که: اینترنت نقش اصلی را در زندگی آن‌ها دارد و جستجوی اطلاعات در این دنیا از فعالیت‌های اصلی آن‌ها می‌باشد، ۶۶٪ آن‌ها ابراز

داشته‌اند که اگر اینترنت از زندگی روزمره آن‌ها حذف شود، بسیاری از فعالیت‌های آن‌ها تحت تاثیر قرار خواهد گرفت، ۵۳٪ از آن‌ها مدعی شده‌اند که آن‌ها بیشتر فعالیت‌های خود را به این دلیل انجام می‌دهند که می‌توانند آن‌ها را از طریق اینترنت انجام بدهند، ۸۰٪ آن‌ها به دنبال پاسخی برای سؤال‌های خود در اینترنت می‌باشند (فالوز، ۲۰۰۴). مشاهده می‌شود که مردم بسیاری از فعالیت‌های اطلاع‌یابی و جستجوی اطلاعات و فعالیت‌های روزمره‌ی خود را در امریکا به صورت اینترنتی انجام می‌دهند. این امر تنها به امریکا محدود نمی‌شود بلکه در تمام دنیا و یا حداقل در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه روند مشابه‌ای دیده می‌شود که باعث تغییرات زیادی در نوع ارتباطات شده است. امروزه جوانان (دانش‌آموزان و دانشجویان) از شبکه اینترنت به عنوان یک ابرپایگاه اطلاع‌رسانی، به انحاء مختلف از قبیل دست‌یابی به منابع، اطلاعات و یافته‌های علمی و پژوهشی مورد نیاز یا نشر آثار علمی خود؛ برای کسب خبر از رویدادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و برای برقراری ارتباط دوستانه و بین شخصی و یا در شکل گسترده‌تر، شرکت در گروه‌های خبری نیز استفاده می‌کنند (گدازگر و دیگری، ۱۳۸۳، ص ۱۸۵).

بیان مسأله

عصر حاضر با پشت سر گذاشتن دوره‌ی صنعت و گام گذاشتن در عرصه‌ای که اطلاعات پایه و اساس آن می‌باشد، عصری را بسط داده است که در آن جوامع برای توسعه خود می‌بایست هر چه بیشتر از فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات به نحو مطلوبی استفاده نمایند. از همین روست که اندیشمند بزرگی همچون کاستلز عصر حاضر را عصر اطلاعات می‌نامد (کاستلز، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳). در ایران نیز با توجه به اهمیت این موضوع در توسعه جامعه در سال‌های اخیر به فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است و بودجه‌های قابل توجهی نیز در این راستا طرح‌ریزی شده است. اما توسعه این فن‌آوری جدای از فوایدی که برای هر جامعه دارد، زیان‌هایی هم دارد. شبکه اینترنت یک شبکه اطلاع‌رسانی سریع است که استفاده نادرست از آن در بین برخی افراد، فواید اینترنت را به آسیب (ارابه نافرمان و پرشتاب به قول گیدنز) تبدیل می‌کند، ساراماگو بر این گفته‌ی ما این‌گونه صحه می‌گذارد: «قطار هنگام حمل انسان‌ها و بار چیز خوبی است، اما اگر افرادی را به سمت اردوگاه‌های مرگ هدایت و با تجهیزات نظامی حمل کند، دیگر چیز خوبی به شمار نمی‌رود.» اینترنت هم

مانند قطار محصول یک فن آوری است که به خودی خود نه خوب است نه بد، بلکه تنها به نوع استفاده‌ای که از آن می‌بریم بستگی دارد (گنجی، ۱۳۸۵، ص ۱۴۵).

کشور ما از نظر بهره‌مندی از اینترنت در بین ۱۷۸ کشور جهان رتبه ۸۷ را دارد که بر اساس طبقه‌بندی اتحادیه جهانی مخابرات، جزو کشورهای متوسط به شمار می‌رود. ۳۵ درصد استفاده‌کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می‌دهد و میانگین صرف شده برای اینترنت ۵۲ دقیقه در هفته است (صادقیان، ۱۳۸۴، ص ۲).

در کشورمان رشد اینترنت در مقایسه با کشورهای پیشرفته قابل مقایسه نیست و بالطبع پیامدهای آن نیز در سطحی که در جوامع پیشرفته وجود دارد به چشم نمی‌خورد. اما همراه با رشد فزاینده‌ی اینترنت یکی از مقولاتی که باید مورد توجه قرار گیرد، پیامدهای گسترش آن در جامعه است. افزایش تصاعدی ضریب نفوذ اینترنت در ایران و در کنار آن افزایش تعداد سایت‌ها، وبلاک‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی روی این شبکه جهانی، نیازمند بررسی‌های جامعه‌شناسی از منظر آسیب‌های فردی و اجتماعی است. به راستی چرا با وجود تنها ۶/۷ میلیون کاربر ایرانی اینترنت ایرانی‌ها رتبه سوم وبلاگ‌های جهان را کسب کرده‌اند؟ چرا شبکه‌های دوست‌یابی به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و ایرانی‌ها رتبه سوم را در این شبکه‌ها کسب کرده‌اند؟ کارکرد غالب چت‌های اینترنتی در جوانان ایرانی از جنبه‌های فراغتی و سرگرم‌کننده آن است که با فاصله زیادی اولویت نخست استفاده‌کنندگان را تشکیل می‌دهد (ستارزاده، ۱۳۸۶، به نقل از ضیایی‌پرور، ۱۳۸۶).

اهداف تحقیق

در بُعد فرهنگی، کنش ارتباطی که میان کاربران و تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان اطلاعات، در شبکه اینترنت صورت می‌گیرد، از جنبه‌ی جامعه‌شناسی کاربردی، نشانه‌ی نوعی فرایند جامعه‌پذیری است، زیرا که این خدمات و استفاده از آن‌ها توسط کاربران، آنان را از لحاظ نظام ارزشی و هنجاری تحت تاثیر قرار می‌دهد. این موضوع اهمیت مطالعات گسترده‌ی گیدنز و تافلر و لال و ... در این زمینه را نشان می‌دهد. اهداف کلی پژوهش حاضر عبارت است از:

– شناسایی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد به اینترنت در میان جوانان شهر ساری.

- شناسایی پیامدهای ناشی از اعتیاد به اینترنت و ارایه راه کارهای عملی و کاربردی جهت به حداقل رساندن آن.

پیشینه تحقیق

در پژوهش حمید موحدی و هوشنگ ایروانی (۱۳۸۱) یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان استفاده دانشجویان از شبکه اینترنت با میزان مهارت استفاده از رایانه، مقطع تحصیلی، دانشکده محل تحصیل، ساعات استفاده از رایانه، تعداد آثار علمی و وضعیت شغلی در سطح ۰/۱ درصد و با میزان تسلط به زبان انگلیسی، رشته تحصیلی در سطح ۱ درصد و با میزان فعالیت پژوهشی، محل تولد و داشتن رایانه شخصی در سطح ۵ درصد رابطه دارد.

کرات معتقد است استفاده بیشتر از اینترنت با استرس بیشتر، دانش محلی کمتر و تمایل کمتر به ماندن در منطقه محلی همراه است. او معتقد است که عموماً استفاده از اینترنت برای برون‌گرایان یا آنان که از حمایت اجتماعی بیشتری بهره‌مند هستند، دستاوردهای بهتری (مبلغ بیشتری افزایش اشتغال در اجتماع و عزت نفس و کاهش در تنهایی، احساس منفی و فشار زمان) دارد اما برای درون‌گرایان یا آنان که از حمایت اجتماعی کمتری برخوردار هستند، دستاورد بدتری دارد (دوران، ۱۳۸۴، ص ۳۷؛ محسنی و دیگران، ۱۳۸۵، ص ۷۶).

گرینفلد (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای که روی کاربران اینترنت انجام داد، پی برد که ۵/۷ درصد از نمونه تحقیق وی معیار استفاده‌ی غیرارادی از اینترنت مربوط می‌باشد. از میان این افراد، عمده‌ترین موارد مصرفی اینترنت عبارت بود از: اتاق‌های چت، هرزه‌نگاری، خرید آن‌لاین، و نامه الکترونیکی. همچنین، حدود یک سوم از مشارکت‌کنندگان در این مطالعه اظهار داشته‌اند که آن‌ها از اینترنت به‌عنوان یک روش فرار از وضع همیشگی و یا تغییر خلق و خویشان استفاده می‌کنند (معدفر و دیگران، ۱۳۸۴).

یونگ (۱۹۹۶) در مطالعه‌ای که انجام داده، دریافت که ۸۰ درصد از پاسخگویان، کاربران وابسته اینترنت بودند که انگاره‌های رفتاری معتادانه‌ی قابل توجهی را از خود بروز دادند. وی خاطر نشان می‌سازد که وابستگی به اینترنت، گسست‌ها و انقطاع‌های شدیدی در زندگی تحصیلی، اجتماعی، مالی و شغلی مشارکت‌کنندگان ایجاد کرده است، به طوری که ۵۸ درصد از دانش‌آموزان و دانشجویان، کاهش چشمگیری در عادات

مطالعه، افت نمرات درسی، غیبت در کلاس‌ها، مشروط‌شدن و مانند آن دارند. افزون بر این، کنترلی وجود ندارد که این افراد همیشه وقت خودشان را در فعالیت‌های علمی صرف کنند. ۴۳ درصد این شاگردان به‌خاطر دیر خوابیدن ناشی از استفاده زیاد از اینترنت، در مدرسه با عدم موفق نبودن (میدوار و دیگری، ۱۳۸۱، ص ۶۴).

براساس نتایج مطالعه یونگ در سال ۱۹۹۷، ۵ تا ۱۰ درصد از جمعیت آن‌لاین جهان در زمان مطالعه وی معتادند. حدود ۵۴ درصد از معتادان اینترنت، سابقه‌ی افسردگی و ۳۴ درصد از آن‌ها نیز سابقه اضطراب و نگرانی دارند. ۵۰ درصد از پاسخگویان نیز اظهار داشته‌اند که سابقه اعتیاد به مواد مخدر دارند. همچنین، از میان کل پاسخگویان معتاد به اینترنت، ۲۵ درصد بیان کردند که در ظرف ۶ ماه اول آن‌لاین شدن، به اینترنت معتاد شده‌اند. متوسط آن‌لاین بودن پاسخگویان معتاد به اینترنت نیز برابر با ۳۸ ساعت در هفته بود. مردان عموماً از اینترنت به‌عنوان ابزاری برای جست‌وجوی قدرت، پایگاه و تسلط استفاده می‌کنند و موارد کاربرد اینترنت در میان آن‌ها نیز شامل کسب اطلاعات، بازی‌های تعاملی پرخاشگرانه، اتاق‌های سکسی چت و هرزه‌نگاری بوده است. اما استفاده زنان از اتاق‌های چت بیشتر به‌خاطر تشکیل دوستی‌های حمایت‌گرانه، دوست‌یابی، و اجتماعی شدن بوده است. ۹۰ درصد از معتادان اینترنت، به سایت‌های ارتباطی دوطرفه اعتیاد داشتند: اتاق‌های چت، بازی‌های تعاملی، گروه‌های خبری، و نامه الکترونیکی (معدنفر و دیگران، ۱۳۸۴).

مادن و سیویچ که به بررسی بیشترین موارد استفاده از اینترنت در بین کاربران پرداخته‌اند، دریافته‌اند که اعتیاد به اینترنت مربوط به کسانی است که از خطوط چت استفاده می‌کنند و پس از آن به ترتیب کاوش‌های اینترنتی و استفاده از پست الکترونیکی بیشترین تعداد کاربران را به خود اختصاص داده‌اند. در ضمن، ارتباط مثبتی بین مرد بودن، سطح آموزش و سطح درآمد متوسط و ارتباط منفی بین سن با سطح تقاضا وجود داشته است (صباغ کرمانی و دیگری، ۱۳۸۴).

اهمیت و ضرورت تحقیق

تأثیرهای انکارناپذیر اینترنت بر جامعه، به ویژه جنبه‌ی ارتباطی آن که به تمامی ابعاد زندگی علمی و اجتماعی بشر تسری یافته است، از دیدگاه جامعه‌شناسی ماهیتی اجتماعی

دارد و به همین منظور بررسی این پدیده از دیدگاه جامعه‌شناسی به دلایل زیر اهمیت دارد:

اولین اهمیتی این است که، این است که این موضوع یکی از موضوعات جدید و نو می‌باشد که سعی دارد مسایل مختلف اینترنت را با دیدگاه‌های جامعه‌شناسی بررسی کند. دومین اهمیتی که می‌توان به آن اشاره کرد، جنبه گسترش و توسعه فوق‌العاده سریع اینترنت در کشورمان است.

سوم این که اینترنت باعث تشویق بیشتر جامعه‌شناسی برای مشارکت فعالانه در چنین تحقیق‌هایی است.

چهارم به این دلیل که اینترنت یک رسانه بی‌همتا است؛ زیرا دو مدل ارتباط (تعامل دوجانبه، انتشار اطلاعات، جستجوی منابع شخصی، بحث گروهی و...) را با انواع متفاوتی از قابلیت‌ها (متن، ویدیو، دیداری - شنیداری) در یک رسانه به هم مرتبط ساخته است (محکی، ۱۳۸۲) و این بی‌همتایی و تاثیرگذاری، اهمیت مطالعه آن را دوچندان می‌سازد. پنجم به این دلیل که جوانان به عنوان قشر عظیمی از جامعه به‌خصوص در کشور ما که اوج تعداد جوانان (نسل *baby boom*) را داریم و از طرف دیگر چون معمولاً جوانان و نوجوانان از مشتریان پروپاقرص اینترنت به حساب می‌آیند، اهمیت این تحقیق را چند برابر نموده است.

چهارچوب نظری تحقیق

ظهور اعتیاد به اینترنت به عنوان یک اختلال جداگانه، نخستین بار در سال ۱۹۹۵ توسط ایوان گلدبرگ مطرح شد (سلیمی، ویلاگ فن آوری اطلاعات یزد) و در سال ۱۹۹۶ توسط یانگ توسعه یافت (سیدعلی، ۱۳۸۶). وابستگی به اینترنت را اعتیاد مدرن نام‌گذاری کرده‌اند. در واقع وابستگی به اینترنت^۲ یک وابستگی واقعی همانند اعتیاد به مواد مخدر و وابستگی‌های دیگر است. هولمز در تعریف خود از اعتیاد به اینترنت، به تعریف استفاده طبیعی و معمولی از اینترنت پرداخته است و می‌گوید که هر گاه میزان استفاده از اینترنت به کمتر از ۱۹ ساعت در هفته برسد، در آن صورت می‌گوییم که فرد به شکل طبیعی از اینترنت استفاده می‌کند. بنابراین، از نظر هولمز، فردی که بیش از ۱۹ ساعت در هفته از اینترنت استفاده می‌کند، معتاد به اینترنت است (معیذفر و دیگران، ۱۳۸۶). یکی از شباهت‌های اعتیاد به

اینترنت با سایر اعتیادها این است که معتادان اینترنتی اعتراف می‌کنند که هر بار خیلی بیشتر از آن‌قدر که قصد داشته‌اند آنلاین می‌مانند، درست مثل یک فرد الکلی که بیشتر از آنچه می‌خواهد یا حتی به خاطر می‌آورد، الکل می‌نوشد (یونگ^۲، ۱۹۹۶، ص ۹۰). استفاده‌ی زیاد از اینترنت به دلیل آن‌که اولاً می‌تواند برای جسم کاربر خطرآفرین باشد و ثانیاً فرد را از لحاظ روانی به خود وابسته کند در ردیف رفتارهای اعتیادآور قرار گرفته است. به ویژه این‌که برخی از تحقیقات به عمل آمده حاکی است که اعتیاد به اینترنت در مواردی حتی از اعتیاد به مواد مخدر نیز لذت‌بخش‌تر گزارش شده است (موسوی، ص ۱۳).

عوامل تاثیرگذار بر اعتیاد به اینترنت

عوامل روان‌شناختی: خوداتکایی با درجه پایین، ویژگی‌های درون‌گرایی، رفتارهای غریزی و تمایلات آنی. بر پایه تبیین بیوپزشکی، عوامل ارثی و مادرزادی و یا اختلالات شیمیایی در مغز و فرارسان‌ها، دلایل اصلی روی آوردن فرد به اعتیاد است. از نظر این دیدگاه، وجود برخی کروموزوم‌ها، هورمون‌ها، و مواد زاید و یا نبودن مواد شیمیایی لازم و مشخص و فرارسان‌هایی که فعالیت مغز و سایر دستگاه‌های عصبی را تنظیم می‌کنند، در بروز اعتیاد در فرد مؤثرند (معدنفر و دیگران، ۱۳۸۶). تبیین رفتاری بر پایه مطالعات بی. اف. اسکینر راجع به شرطی‌شدن عامل یا کنشگر است. براساس این دیدگاه، فرد برای دریافت پاداش وارد اینترنت می‌شود. پاداش‌هایی که وی از این رفتار می‌گیرد، فرار از واقعیت، رسیدن به عشق و سرگرمی‌های زیاد است و چنان‌چه فرد در زمان‌های آتی نیز به این پاداش‌ها نیاز داشته باشد، احتمالاً به اینترنت روی خواهد آورد. در نتیجه، این روند تقویت و فرد معتاد به اینترنت خواهد شد. رابطه فرد با اینترنت چنان‌چه منجر به برقراری سیکل محرک (پاسخ - تقویت) در نظریه‌ی مبادله نشود، به این معنا است که رابطه میان فرد با اینترنت فاقد معنای جامعه‌شناختی است و اگر چنین سیکلی پایدار شود، علی‌القاعده باید در درازمدت به تبدیل کاربر اینترنت از غیرثابت به ثابت منجر گردد (حسینی، ۱۳۸۴، ص ۵، به نقل از Milkman and Sunderwirth, 1995). اعتیاد به اینترنت رابطه شرطی عامل میان کاربر و اینترنت را تا آن‌جا تقویت کرده است که بر روابط کاربر با سایر محیط‌های واقعی پیرامونش تفوق می‌یابد و به گسست تعلقات وی نسبت به مسایل شغلی،

اجتماعی و خانوادگی می‌انجامد و به تعبیری رابطه وی را با گذشته و حال واقعی اش قطع می‌کند (معین‌فر و دیگران، ۱۳۸۶).

و بر اساس نظریه کنش متقابل نمادین، چنانچه موقعیت اجتماعی سازمان یافته میان فرد و فضاهای مجازی اینترنت برقرار نشود، در اساس این تعامل، کنش متقابل قلمداد نمی‌گردد.

کانگ معتقد است که هر قدر احساس بیگانگی با خود و اضطراب و تنش در کاربران اینترنتی بیشتر باشد، این افراد اعتیاد به اینترنت را تجربه خواهند کرد (درگاهی و دیگری، ۱۳۸۶). بدین معنا که فرد معتاد به اینترنت به دلیل اضطراب درونی ناشی از فشار مشکلات زندگی روزمره‌اش به طرز غیرارادی در جست‌وجوی آن نوع رابطه‌ای است که بتواند به نحوی مؤثر وی را از وضعیت و حالتی که هست، خارج کند. یانگ محقق برجسته در زمینه اعتیاد به اینترنت هم معتقد است که افراد درون‌گرا، تنها و افسرده و بدون عزت نفس افرادی هستند که بیش از حد از اینترنت استفاده می‌کنند (مشایخ و دیگری، ۱۳۸۲، ص ۳۹). کیم اعتقاد دارد معتادان به اینترنت افرادی هستند که اتکا به نفس پایین تری دارند (درگاهی و دیگری، ۱۳۸۶، ص ۲۶۶). علت دیگر اعتیاد به اینترنت در بسیاری از افراد دست‌یابی به راهی برای سرکوبی اضطراب‌ها و تنش‌های زندگی است. به گفته پژوهشگران احتمال اعتیاد به اینترنت در افراد گوشه‌گیر و افرادی که در ارتباط‌های اجتماعی و بین فردی خود مشکل دارند، بیش از سایرین است (صادقیان، ۱۳۸۴).

عوامل اجتماعی: حمایت ضعیف خانواده از اعضای خود و ارتباط ضعیف افراد خانواده با یکدیگر و فقدان یا کمبود فاکتورهای سرمایه اجتماعی، اجتماعی شدن و . . . از عوامل اجتماعی است.

کیمبرلی اس. یانگ، ریشه فریبندگی و اعتیاد آور بودن اینترنت را در سه عامل پیوند می‌دهد. این سه عامل عبارتند از:

۱- گمنامی: آیا تا به حال اصطلاح «شما به اندازه‌ی رازهایتان نگران هستید» را شنیده‌اید؟ مسأله اعتیاد به اینترنت نیز چنین است. نه از روی قبض‌های تلفن می‌شود فهمید و نه کسی از کلیسا شما را در حال خروج از کتاب‌فروشی مخصوص بزرگسالان خواهد

دید. فقط کاربر و گیرنده پیام از این موضوع آگاهی دارد. کسی نمی‌تواند، بفهمد شخصی که به اینترنت متصل است، مشغول چه کاری است.

۲- راحتی: شما در خانه خود می‌توانید با نوک انگشتانتان با دنیا ارتباط داشته باشید. با چند ضربه انگشت می‌توانید داستان‌های عاشقانه، رابطه جنسی اینترنتی، بازی‌ها و کتاب‌های بزرگسالان را به داخل خانه خود بیاورید.

۳- گریز: یانگ می‌نویسد: «اگر افراد در زندگی روزمره روز بدی داشته باشند، می‌توانند با مراجعه به اینترنت به تسکین و آسودگی برسند. بعضی از افراد معتاد، اینترنت را به عنوان یک مسکن و بعضی دیگر به عنوان آزاد شدن یک باره هورمون آدرنالین می‌دانند. بالاتر از این شما در اینترنت می‌توانید هر چیزی با شخصی باشید» (حسینی، ۱۳۸۶).

کرات در سال ۱۹۹۹ در مطالعه‌اش بدین نتیجه رسید که نوجوانانی که از تماس‌های اجتماعی کناره‌گیری می‌کنند، از اینترنت به عنوان ابزاری برای فرار از واقعیت استفاده می‌کنند (معیذفر و دیگران، ۱۳۸۴). یعنی جوانان و نوجوانان برای فرار از فشارها و مشکلات اجتماعی به سراغ اینترنت می‌روند و اخبار تراژیک و حکایت‌های کمدی و خنده‌داری را که برای دیگران اتفاق افتاده است، مرور می‌کنند و یا نقشی را به عهده می‌گیرند (پوررضائیان).

بر اساس نظریه‌های ساختار اجتماعی، اعتیاد به اینترنت ناشی از سازگاری فرد با شرایط حاکم در محیط‌های طبقه پایین است. از زمره عوامل موجد و یا مانع اعتیاد اینترنتی در میان نوجوانان و جوانان، نظارت و کنترلی است که والدین بر استفاده‌ی فرزندان از اینترنت اعمال می‌کنند. مسأله‌ای که بارز است، این است که معمولاً خانواده‌های طبقه پایین نگاهی متعادل و منطقی پیرامون استفاده فرزندان از اینترنت ندارند و دو سیاست کاملاً قطبی (کاملاً رهاشده یا کاملاً محدودشده) نسبت به این موضوع در پیش می‌گیرند (معیذفر و دیگران، ۱۳۸۶). از اساسی‌ترین فاکتورهایی که باعث اعتیاد به اینترنت می‌گردد، پایین بودن روابط اجتماعی در بین کاربران معتاد به اینترنت می‌باشد. یعنی کاربر در حوزه واقعی ارتباطات، از داشتن روابط درون‌گروهی و برون‌گروهی مستمر و همیشگی بهره‌مند نمی‌شود و فردی با ارتباطات محدود و بسته می‌باشد که این عامل فرد را به سوی گرایش به مصرف افراطی از اینترنت و فضای مجازی آن می‌کشاند. بر طبق فرضیه کمیابی رونالد اینگلهارت که معتقد است اولویت‌های فرد بازتاب محیط اجتماعی و اقتصادی وی

است، شخص بیشترین اولویت‌ها را برای آن چیزهایی قائل می‌شود که عرضه‌ی آن‌ها نسبتاً کم است (زنجانی‌زاده و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۱۲۲)، جامعه‌ای که روابط اجتماعی در آن بسته‌تر و محدودتر است، گرایش دارد به این که بخشی از محدودیت‌ها و کمبودهای خود را در عرصه‌ی مجازی جبران کند. به همین خاطر ایران رتبه سوم و در بدترین حالت رتبه پنجم در وبلاگ‌نویسی را دارد. بنابراین اینترنت عرصه‌ای است که به دلیل محدودیت‌های اجتماعی موجود در ایران با ولع بیشتری از آن استفاده می‌شود. یکی دیگر از فاکتورهای سرمایه اجتماعی (پوتنام و فوکویاما) میزان اعتماد به دوستان و سازمان‌های دولتی می‌باشد که در بین معتادان به اینترنت خیلی کم مشاهده می‌گردد. بدین معنا که افراد معتاد به اینترنت چون به سازمان‌ها و وسایل ارتباطی آن‌ها اعتماد ندارند و معتقدند که این سازمان‌ها در پرداختن به واقعیات و حقایق روزمره و اتفاقاتی که رخ می‌دهند نوعی خودسانسوری دارند، برای واکاوی حقایق مدت‌ها وقت و زمان را هزینه می‌کنند تا از سایت‌های مختلف خیر درست را به دست آورند. یکی دیگر از فاکتورها، میزان مشارکت در انجمن‌های داوطلبانه می‌باشد. در کل میزان مشارکت افراد معتاد به اینترنت به‌خاطر این که کلاً منزوی و غیراجتماعی هستند، بسیار کم پیش‌بینی می‌گردد. در کل افراد معتاد به اینترنت، نگرش نسبتاً ضعیفی نسبت به اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند، دارند، یعنی نسبت به همدیگر احساس تعلق و اشتیاق ندارند.

وقتی از جنبه آسیب‌شناختی به هویت و رفتار کاربر معتاد به اینترنت نگاه می‌کنیم، او به دلیل اضطراب درونی ناشی از فشار مشکلات زندگی روزمره‌اش به طرز غیرارادی در جست‌وجوی آن نوع رابطه‌ای است که بتواند به نحوی مؤثر وی را از وضعیت و حالتی که هست خارج کند. اضطراب خروج از حال کنونی وقتی بر اثر بیماری با مواد مخدر پاسخ خود را در بالاترین سطح ممکن ببیند آن چیزی است که در قول مشهور و متداول معتادان دست‌یابی به ماورای حیات تعبیر می‌شود (حسینی، ۱۳۸۴، ص ۸، به نقل از دبیرخانه دولتی امور جوانان و ورزش، ۱۹۹۱).

دیوید ریزمن (محسنی، ۱۳۷۵، ص ۱۲۴) سه گونه متفاوت فرهنگ را تقسیم‌بندی کرده است: نوع اول فرهنگی است که افراد در آن ابتکار عمل دارند و برای رسیدن به هدف‌های خاص تلاش می‌کنند (جستجوی مفید مقالات و ایمیل). در نوع دوم از فرهنگ رفتار افراد

جامعه از منابع بسیار گوناگونی متأثر است و افراد با دگرگونی‌های محیط سازگاری دارند و شخصیت افراد حالتی التقاطی دارد (اعتیاد به اینترنت و چت کردن و باز کردن سایت‌های غیرقابل دسترسی و غیرمجاز). در سومین نوع از فرهنگ تبعیت بی‌چون و چرا از آداب و رسوم و سنت‌های حاکم است (اصلاً از این تحول فرهنگی یعنی اینترنت استفاده نشود).

مرتن (محسنی، ۱۳۷۵، ص ۳۸۷) در طبقه‌بندی خود از انواع شیوه‌های تطابق فردی پنج دسته را تقسیم‌بندی کرده است که اعتیاد به اینترنت هم در این تقسیم‌بندی قابل تبیین است: مقررات‌گرایان: کسانی هستند که از وسایل نهادی‌شده و مثبت برای رسیدن به اهداف فرهنگی منفی استفاده می‌نمایند. معتادان به اینترنت از وسیله ارتباطی تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات به طور عام و از اینترنت به طور خاص در رسیدن به اهداف منفی (چت کردن، باز کردن سایت‌های غیرمجاز، وبلاگها) استفاده می‌نمایند. گوشه‌گیران: کسانی هستند که هم اهداف فرهنگی و هم وسایل نهادی‌شده را قبول ندارند. معتادین به اینترنت را می‌توان در این گروه هم قرار داد.

از خود بیگانگی اجتماعی (مارکس) که مغلوب شدن انسان توسط یک نیروی غیرانسانی است که فرد را مبدل به وسیله‌ای برای دست‌یابی به هدف‌های شخصی خود می‌کند. فرد به صورت ناآگاه و کورکورانه در نظام موجود مستحیل می‌شود. فرد معتاد به اینترنت یک فرد از خودبیگانه‌ی اجتماعی (از خودبیگانگی ناشی از صور جدید گذران اوقات فراغت و از خودبیگانگی ناشی از زندگی در شهرهای بزرگ) می‌باشد. این افراد به طور کامل در نظام ارتباطی نوین، یعنی اینترنت حل می‌شود که خارج شدن از آن برای او غیرممکن می‌باشد. افراد معتاد به اینترنت شخصیت مستقل، اصیل و واقعی خود را از دست می‌دهند و در زندگی جاری و روزمره خود فاقد مشارکت هوشیارانه می‌باشند. نوعی خودخواهی مستبدانه در این افراد ظاهر می‌شود که امکان هر گونه ارتباط انسانی با دیگران را از بین می‌برد. فرد معتاد به اینترنت یک فرد از خود بیگانه است که به اتکاء نوعی هم‌سازی کورکورانه در مقابل نظام اجتماعی - اقتصادی (نظام ارتباطی نوین یعنی اینترنت) که در مقابلش قرار دارد، وابسته می‌باشد (از خود بیگانه شدن آدمی به الیناسیون تعبیر می‌گردد).

جان گروهول معتقد است، چیزی که باعث اعتیادآور شدن اینترنت گردیده، اجتماعی شدن است. به عقیده گروهول جنبه‌هایی از اینترنت که کاربران بیشترین وقت خود را در آن‌ها سپری می‌کنند، با تعامل اجتماعی مرتبط است؛ به عنوان مثال، کاربران با انسان‌های همانند و دلخواه خود از طریق پست الکترونیکی، گروه‌های مباحثه یا خبری، چت، بازی آن‌لاین و . . . وارد تعامل اجتماعی می‌شوند. البته انسان‌ها و مخصوصاً جوانان ساعت‌ها وقت خویش را برای کتاب خواندن، تماشای تلویزیون و مکالمه تلفنی می‌کنند، و حتی گاهی از خانواده و دوستان و محیط خویش غافل می‌شوند، ولی آیا می‌توان گفت که آن‌ها معتاد تلفن و تلویزیون هستند؟ البته نه. سرّ اختلاف اینترنت با دیگر رسانه‌ها و خصیصه اعتیادزای آن در این است که جوان هنگام کار با اینترنت به دنبال هویت‌یابی و تعامل اجتماعی است و این فرآیند اجتماعی شدن است که آن را اعتیادآور می‌سازد (حسینی، ۱۳۸۶).

مرتین معتقد است که هر پدیده اجتماعی کارکردهای مثبت و منفی دارد. تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات به‌طور عام و اینترنت به‌طور خاص کارکرد مثبت زیادی دارد. از جمله دسترسی به اطلاعات و مقاله‌های جدید و نو، سرعت اطلاعات و . . . در حالی که اعتیاد به اینترنت به‌عنوان یکی از کارکردهای منفی تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات به‌شمار می‌رود. چارلز پررو جامعه‌شناس سازمان معتقد است که زندگی با اینترنت زندگی در کنار تکنولوژی‌های پرخطر است. عصر ما عصر سازمان‌ها و سازماندهی‌های پیچیده و پرخطر است. هم‌گیزی از آن نیست و هم خطرناک است (دهقان، ۱۳۸۴، ص ۴۷).

عوامل مختص به اینترنت، مانند استفاده طولانی‌مدت از اینترنت، دست‌یابی سریع و آسان به آن و داشتن مهارت‌های بالا از آن، مکان استفاده از اینترنت و نوع استفاده از اینترنت. جانسون طی بررسی‌های خود به این نتیجه رسیده است که محیط‌های آموزشی مانند دبیرستان‌ها، دانشکده‌ها محل مناسبی برای اعتیاد به اینترنت است (ویژشفر، ۱۳۸۶). انجمن روان‌شناسی آمریکا هم در تحقیقات خود به این نکته رسیده است که آن‌هایی که زمان بیشتری برای اینترنت به منظور رسیدن به رضایت صرف می‌کنند، به اینترنت معتاد هستند. در این شرایط با وجود صرف همان میزان وقت میزان رضایت‌مندی کاربر کمتر است و نیاز به زمان بیشتری دارد تا به همان درجه از رضایت قبلی برسد. سایپرا هم در تحقیق خود به این نتیجه رسید که اکثر افرادی که اعتیاد به اینترنت داشته‌اند، بیش از ۳۰ ساعت

در هفته از اینترنت استفاده می نمودند (همان). در مطالعه انجام شده توسط سان و مشخص شد که کاربران دارای اعتیاد به اینترنت در مقایسه با کاربران معمولی با استفاده از رایانه شخصی بیشتر در منزل به اینترنت وصل می شوند. در تحقیق بنجامین نشان داده شده است که اعتیاد به اینترنت با چت کردن کاربران اینترنتی پیش می آید (مشایخ و دیگران، ۱۳۸۲). در گاهی و دیگران (۱۳۸۶) هم در تحقیق خود بیان داشته که میزان بهره جویی معتادین شدید از چت بیش از سه برابر کاربران عادی است. تحقیقات دیویس، هال و چارلتون نشان می دهد که بیشتر معتادین به اینترنت در قسمت چت فعالیت می کنند و دوستان خود را از این طریق پیدا می کنند (ویزشفر، ۱۳۸۶).

تأثیرات اینترنت بر جوانان

۱- هاچبای معتقد است، گفتگوی اینترنتی یک فن آوری جدید است که مبتنی بر متن و بر همزمانی است و مستلزم چندین شرکت کننده است، نوعی گمنامی ایجاد می کند و از الگوهای سنتی تعامل اجتماعی می گریزد. ویژگی این نوع گفتگو، مشکلات آن در خطاب قرار دادن درست و مناسب طرف مورد صحبت و تشکیل یک نظم متوالی است، زیرا یک جواب ممکن است به وسیله چندین خط از سؤال اصلی جدا شود. هاچبای معتقد است که ما قواعد را برای سازگارشدن با قابلیت های ویژه اینترنت اصلاح می کنیم. در حالی که ما باید اینترنت را برای سازگارشدن با قواعد اصلاح نماییم (میرانی، ۱۳۸۴). جوامع انسانی در عبور خود از دوره های مختلف پیشرفت این نکته را نباید از خاطر ببرد که از آغاز پیدایش بشر، ابزار به عنوان قدرتی در دست انسان قرار داشته است. افراد نباید به عنوان برده یی در دست ابزارهای الکترونیکی باشند که ساعت های متمادی از روز را در مقابل اینترنت میخ کوب شوند. ورود اینترنت در جوامع برای شکستن مرزها، ثانیه ها و دست یابی سریع به اطلاعات بوده است، اما آنچه به سرعت و هر روز از سوی کارشناسان علوم رفتاری گوشزد می شود جایگزینی چیزی برای چیز دیگر است که ارزش های کهن اجتماعی را به خطر انداخته است و فرهنگی نوین را جایگزین فرهنگی بومی می کند که فرزند فاصله ها است و نتیجه یی جز دوری نسل ها در پی ندارد.

۲- مک لوهان هم معتقد است که فن آوری‌های جدید ارتباطی که تناسبی با فرهنگ پیشین ندارد، عدم تجانسی نسبتاً بادوام می‌آفریند. این عدم تجانس یا تأخر فرهنگی (اگبورن معتقد بوده است که کلیه اجزاء یک فرهنگ با هم تغییر نمی‌کند. برخی از عناصر فرهنگی (چت کردن و گفتگوی اینترنتی) سریع‌تر از دیگر جنبه‌ها پیش می‌روند و بقیه رشد کمتری دارد (جستجوی مقاله) که نتیجه این امر تأخر فرهنگی (محسنی، ۱۳۷۵، ص ۱۲۳) است و می‌تواند شرایط بروز بحران در فرهنگ را فراهم کند) موجب پیدایی بحرانی فرهنگی می‌شود که همراه با دگرگونی‌های اجتماعی آشکار می‌شود. بدین ترتیب انقلاب ارتباطی - اطلاعاتی سده بیست و یکم (اینترنت) را باید بسیار فراتر از صرف الکترونیکی کردن رابطه انسان‌ها دانست، چرا که اینترنت، با فراهم آوردن امکان پیدایی جامعه‌ی شبکه‌ای به افراد و جوامع در قالب‌های تازه هویت‌های تازه بخشیده است و نه تنها قواعد و قوانین حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان‌ها، بلکه ایستار آنان را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. لذا این هویت است که در بحران فرهنگی ناشی از شتاب و ژرفای تغییرات بی‌وقفه اجتماعی مسأله‌آفرین می‌شود. به‌خصوص در کشورهای پیرامونی که اینترنت فرهنگ آموخته پیشین و فرهنگ حقیقی جامعه را در شرف اضمحلال می‌بیند (دوران، ۱۳۸۲، ص ۵۵). مجاورت طولانی با فضای مجازی (اعتیاد به اینترنت) می‌تواند به فرهنگ‌پذیری یک‌طرفه و تاثیرپذیری افراطی از هنجارها و ارزش‌ها در عرصه‌های مختلف ارتباطی و اجتماعی بینجامد و با تقویت جهان وطنی تعلقات ملی و سنتی کاربران را تحت تاثیر قرار دهد.

۳- فن آوری اینترنت برای بیشترین سرعت و کمترین کنترل طراحی شده است، لذا اعمال کنترل‌های اطلاعاتی در آن دشوار است. حجم بالای محتوای مستهجن تجاری و مجانی در اینترنت یکی از معضلات اخلاقی و خانوادگی است. مشکل فرهنگی دیگر اینترنت، غلبه زبان انگلیسی (حدود ۸۰ درصد حاکمیت در اینترنت در اختیار زبان انگلیسی است) و نداشتن منابع غنی برای زبان‌های دیگر است (محکی، ۱۳۸۲).

۴- استفاده‌کنندگان از اینترنت ساعت‌های طولانی را با آن در گوشه‌ای همراه با خیال‌پردازی می‌گذرانند. بنابراین کنش‌های فردی افزایش می‌یابد و انسان‌ها منزوی، گوشه‌گیر و کم‌تحرک می‌شوند (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۱۲۴، به نقل از اسلوین، ۱۳۸۰، ص ۱۵۲). این افراد بعدها از نظر ارتباطی با دیگر افراد جامعه مشکل پیدا می‌کنند و جامعه را درگیر یک تضاد

میان‌کنشی می‌کنند (فردگرایی و انزوایی جوانان). در عین حال که روابط این افراد در جهان مجازی افزایش می‌یابد، در مقابل از دامنه روابط آنان در جهان واقعی کاسته می‌شود.

۵- اعتیاد به اینترنت نوعی تحقق پروژه‌ی خود درمان‌گرایانه‌ی «خروج از حال کنونی» است (حسینی، ۱۳۸۴، ص ۸). اعتیاد به اینترنت، انسان‌ها را به افرادی رها شده تبدیل می‌کند و بر روابط اجتماعی آن‌ها تاثیر می‌گذارد. بهره‌وری و بازده کاری کاربران اینترنت، در نتیجه استفاده بیش از حد از اینترنت، پایین می‌آید. آنان با تاخیر به محل کار می‌روند و دچار کم‌کاری می‌شوند. عدم تحرک جسمی و چاقی به همراه علایمی چون درد کمر، پشت و ماهیچه، از دیگر پیامدهای این مسأله است (معین‌فر و دیگران، ۱۳۸۴).

۶- جوانان به علت ضعف در عناصر پیوندهای اجتماعی (دلبستگی، تعهد، باور و اعتقادات) درگیر مسایل منفی اینترنت (اعتیاد به اینترنت) می‌شوند. چون معمولاً جوانان مشارکت مداوم در فعالیت‌های زندگی، کار، خانواده و ... ندارند و بی‌کارند و اینکه اعتقاد قوی به ارزش‌ها و اصول اخلاقی گروه خودشان ندارند و میزان تعهدشان به خانواده، شغل و دوستان کمتر است.

۷- گمنامی، سرعت ارتباطات و سیال بودن اینترنت، پیامدهای گسترده‌ای را در روابط جنسیتی و الگوهای ارتباطی و دوست‌یابی جوانان بر جای می‌گذارد. تداخل طبقه با جنسیت و جغرافیا می‌تواند فضای آزادکننده‌ای را برای دسته‌ای از جوانان پدید آورد و مرزبندی‌های رایج جنسیتی و اجتماعی را در فرهنگ جوانان کمرنگ سازد.

۸- تامپسون معتقد است که وابستگی به اینترنت اثرات سویی بر زندگی مردم گذاشته است: احساس کمبود در روابط اجتماعی واقعی، اختلال در مهارت‌های اجتماعی، اختلالات فیزیکی (تارشدن دید چشم، بد خوابی)، گسست و انقطاع شدید در زندگی تحصیلی، اجتماعی، مالی و شغلی جوانان و ریسک از دست دادن ارتباطات اجتماعی. ساندرز، تیفانی، فیلد و کاپلان در این رابطه پژوهشی انجام داده‌اند که نشان می‌دهد کاربرانی که کمتر از اینترنت استفاده می‌کنند، نسبت به آن‌هایی که استفاده طولانی‌مدت می‌کنند، با مادر و دوستان خود رابطه مناسب‌تری دارند. دی فلور و بال روکیچ هم در الگوی خویش درباره وابستگی به رسانه‌ها بر این باورند که هر چه از اینترنت بیشتر

استفاده گردد، این میزان استفاده احتمالاً کم شدن ارتباط با خانواده باعث می‌شود و این منجر به کاهش ارزش‌های خانواده نزد فرد می‌شود و همین‌طور باعث کم‌اهمیت شدن خانواده نزد کاربر اینترنتی نیز می‌گردد (ازنجانی‌زاده و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۱۲۸، به نقل از ویندال و همکاران، ۱۳۷۶).

۹- گرینفلد هم معتقد است که از آثار اینترنت بر جوانان می‌توان به فقدان کنترل بر رفتارها، تحریف وقت و زمان، تسریع دوستی و صمیمیت و کاهش حجب و حیا اشاره کرد. یکی دیگر از تاثیرات اینترنت بر روی جوانان تغییر اوقات فراغت و سرگرمی‌های جوانان می‌باشد، بدین صورت که اوقات فراغت و سرگرمی‌های جمعی و فیزیکی و بیرونی آن‌ها به اوقات فراغت و سرگرمی‌های خانگی و فردی و داخلی تبدیل شده است. یعنی جوانان در خانه خودشان و در خلوت اوقات فراغت خود را سپری می‌کنند (تفریحات و بازی‌های مجازی). در کل اعتیاد به اینترنت بر مهارت‌های اجتماعی جوانان در تدارک فراغت‌های گروهی و تفریحات و بازی‌های غیرمجازی تاثیر منفی می‌گذارد.

۱۰- بورديو در مفهوم‌سازی خود از عادت و میدان در تحلیل فرهنگی و ساختاری از تاثیرات ارتباطات اینترنتی این‌گونه می‌نویسد که ارتباطات مجازی می‌تواند در زمینه شکل‌گیری عاداتی جدید را فراهم سازد که خود به کنش و انتخاب‌های متفاوتی منتهی می‌گردد. ظهور عادات جدید شرایط قبلی را به چالش می‌کشاند و در نتیجه آن جابه‌جایی‌هایی صورت می‌گیرد. مسأله روابط جنسیتی و ارزش‌های جوانان در فضای مجازی را می‌توان با استفاده از این چهارچوب‌ها مفهوم‌سازی کرد.

روش پژوهش

این پژوهش با روش پیمایشی به دست آمده است. نمونه پژوهش ۱۵۰ نفر کاربران اینترنت بودند که از کافی‌نت‌های موجود در شهر ساری جهت برقراری ارتباط با اینترنت استفاده می‌کردند، این افراد به مدت ۲۰ روز با روش تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. یافته‌ها با نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل گردید. متغیر وابسته در این تحقیق متغیر اعتیاد به اینترنت است که سعی شده با ۵ سؤالی که از پرسشنامه استاندارد اعتیاد به اینترنت یانگ اخذ شده، سنجیده شود و متغیرهای مستقل در این بررسی بر اساس ترکیبی از نظریه‌های موجود در مبانی نظری تحقیق گزینش شده‌اند.

فرضیه‌های تحقیق

- بین اعتماد به دوستان و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین از خودبیگانگی و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین ارتباطات دوستانه و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین عدم روابط خانوادگی و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین نقص مهارت‌های ارتباطی و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین پایگاه اقتصادی و اجتماعی و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین رفتار ناهنجار اجتماعی و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.
- بین شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد.

یافته‌های تحقیق

جدول شماره (۱): ماتریس همبستگی بین متغیر وابسته با متغیرهای مستقل

متغیرها	میزان همبستگی	سطح معناداری	متغیرها	میزان همبستگی	سطح معناداری
نقص مهارت‌های ارتباطی	۰/۰۱۵	۰/۸۶۰	ارتباط‌های دوستانه	-۰/۲۳۶	*۰/۰۰۰
احساس بیگانگی با خود	-۰/۱۴۷	*۰/۰۰۰	پایگاه اقتصادی و اجتماعی	۰/۱۰۰	۰/۲۲۵
اعتیاد به دوستان	-۰/۹۱۳	*۰/۰۰۰	عدم روابط خانوادگی	۰/۹۱۲	*۰/۰۰۰
رفتار ناهنجار اجتماعی	۰/۰۵۵	۰/۵۰۱	شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه	۰/۲۱۰	۰/۰۷۲

* در سطح معناداری ۰/۰۱

رگرسیون چندمتغیره

تحلیل رگرسیونی از بهترین روش‌های تحلیلی است که تاثیرهای مشترک و مجزای متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته ارزیابی و سنجش می‌کند. در این پژوهش از روش رگرسیونی چندمتغیری در تبیین و پیش‌بینی متغیر وابسته (اعتیاد به اینترنت) استفاده شده است و به دلیل این که همه متغیرهای تحقیق در سطح سنجش فاصله‌ای بوده‌اند، استفاده از روش رگرسیون چندمتغیری مناسب است. به منظور بررسی تاثیر مشترک و همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، ابتدا کلیه متغیرهای مستقل وارد معادله رگرسیون چندمتغیری گردیده است (مدل اول).

جدول شماره (۲): خلاصه مدل رگرسیونی چندمتغیری

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار
۱	۰/۹۱۳	۰/۸۳۳	۰/۸۳۲	۱/۶۵۳
۳	۰/۹۴۸	۰/۹۰۰	۰/۸۹۷	۱/۲۹۰

در این جدول مدل‌های اول و سوم (آخرین مدل) معادله‌ی رگرسیونی آمده است. برای این کار از روش رگرسیونی *Back ward* استفاده شده است که در ابتدا تمام متغیرهای مستقل را وارد معادله می‌کند و سپس به ترتیب متغیرهایی را که تاثیر اندکی دارد تا زمانی که خطای آزمون معنی‌داری به سطح ده درصد برسد، از معادله رگرسیونی حذف می‌کند (مدل سوم). در مدل‌های اول و سوم ضریب همبستگی چندگانه یا چندمتغیری برابر با ۰/۹۱ و ۰/۹۴ است و این مقادیر ضریب نشان‌دهنده‌ی رابطه خیلی شدید بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته است. این ضریب همیشه مثبت و بین صفر و یک در نوسان است و هر چه به یک نزدیک‌تر باشد، میزان وابستگی متغیر وابسته به متغیرهای مستقل بیشتر خواهد بود. به دلیل این‌که از بین مدل‌های اول تا سوم مدل آخری بهتر باشد و از متغیرهای کم اثر خبری در آن نیست، لذا در این جا فقط به توضیح درباره‌ی این مدل بسنده می‌گردد. در مدل آخر ضریب تعیین ۰/۹۰۰ می‌باشد و این عدد بیانگر آن است که ۹۰ درصد تغییرات متغیر وابسته اعتماد به اینترنت به سه متغیر اعتماد به دوستان، ارتباط‌های دوستانه و وضعیت خانوادگی مربوط است و ۱۰ درصد بقیه مربوط به عوامل دیگری است. اشکال این ضریب این است که تعداد درجات آزادی را به حساب نمی‌آورد و بدین خاطر ضریب تعیین تعدیل شده و تعداد متغیرهای مستقل نیز در رابطه با تعداد مشاهدات مد نظر قرار می‌گیرد که در اینجا ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰/۸۹۷ می‌باشد. میزان خطای معیار یا خطای همبستگی برابر با ۱/۲۹۰ می‌باشد که نشان‌دهنده میزان قدرت پیش‌بینی معادله رگرسیون چندمتغیری است.

جدول شماره (۳): آنالیز واریانس

منبع تغییرات	مجموع مجدورات	درجه آزادی	واریانس	آماره‌ی F	سطح معناداری
رگرسیون	۲۰۴۳/۸۹۰	۳	۶۸۱/۲۹۷	۴۰۹/۳۸۱	۰/۰۰۰
باقی مانده	۲۳۷/۹۹۷	۱۳۷	۱/۶۶۴		
کل	۲۲۷۱/۸۸۷	۱۴۰			

طبق جدول فوق، مقدار آماره‌ی F یعنی نسبت متوسط واریانس رگرسیونی به متوسط واریانس باقی‌مانده برابر $4.09/4$ و سطح معناداری آن بر صفر است که با ۹۹ درصد اطمینان بین متغیرها اختلاف و تفاوت معناداری وجود دارد. در جدول زیر ضرایب رگرسیونی نشان داده شده است که سه متغیر مستقل در سطح معناداری 0.01 درصد و با اطمینان ۹۹ درصد معنی دار شده‌اند.

جدول شماره (۴): ضرایب رگرسیونی مربوط به مدل آخر

متغیر	ضرایب رگرسیونی	خطای معیار	بتا	آماره‌ی T	سطح معناداری
اعتماد به دوستان	۰/۹۰۲	۰/۱۲۰	-۰/۴۳۴	۷/۵۳۸	۰/۰۰۰
عدم روابط خانوادگی	۰/۴۴۷	۰/۰۵۹	۰/۴۱۴	۷/۴۵۹	۰/۰۰۰
ارتباط‌های دوستانه	۰/۳۱۱	۰/۰۴۳	-۰/۱۷۹	۴/۸۷۸	۰/۰۰۰
ثابت	-۲/۰۹۹	۰/۶۷۸	-	-۳/۰۹۵	۰/۰۰۲

در این جدول فقط متغیرهایی آمده است که t استودنت آن‌ها معنی‌دار و بیشتر از t جدول بوده است و فقط سه متغیر مستقل در سطح کمتر از 0.05 خطا معنی‌دار هستند و بقیه متغیرها سطح خطایی بیشتر از ۵ درصد دارند. ضرایب بتاهای محاسبه‌شده بیانگر آن است که متغیر اعتماد به دوستان سهم بیشتر و اصلی‌تری در تبیین متغیر وابسته را دارد و چون علامت بتاها (ضرایب رگرسیونی استانداردشده) در متغیر فوق منفی می‌باشد، لذا رابطه بین متغیر وابسته و متغیر مستقل به طور معکوس است و در این بین متغیر ارتباطات دوستانه کمترین سهم را در تبیین متغیر وابسته دارد و ضرایب رگرسیونی استانداردشده آن 0.179 بوده که رابطه کم آن نیز به صورت منفی و معکوس است. در صفحات قبل دیدیم که علاوه بر سه متغیر عدم روابط خانوادگی، اعتماد به دوستان و ارتباط‌های دوستانه یک متغیر دیگر یعنی احساس بیگانگی از خود نیز با متغیر وابسته همبستگی بالایی دارد که این متغیر آخری از مدل رگرسیونی ما خارج شده است، چون در اینجا سایر متغیرها را در نظر گرفته‌ایم. لذا پس از حذف متغیرهای دیگر اثری از این رابطه باقی نخواهد ماند و متغیر نیز معنی‌دار نمی‌شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب بالا در می‌یابیم که استفاده‌ی افراطی از اینترنت همراه با کاهش هزینه‌های برخورداری از آن برای گسترش کاربران از این وسیله، کم‌کم مزیت‌های آن را به عنوان معضل و بحرانی فراروی جامعه‌شناسان و روان‌شناسان و کارشناسان علوم رفتاری قرار داد. از این رو با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان پیشنهادهایی برای این امر ارائه نمود.

پیشنهاها

لزوم آموزش مدرن و سازمان‌یافته در مدارس، دانشگاه‌ها به نوجوانان و جوانان و استحکام بخشیدن به رابطه‌های فراالکتریکی در قالب طرح‌های اجرایی مثبت و آموزش‌های مرتبط با نحوه‌ی استفاده از اینترنت به نوجوانان و جوانان در کنار درونی‌کردن ارزش‌های قومی و بومی دیرینه و لزوم فرهنگ‌سازی متناسب با ورود ابزارهای ارتباطی نوین پیشنهاد می‌شود.

به منظور بررسی بیشتر درباره‌ی موضوع اعتیاد به اینترنت مطالعات کیفی (روش مشاهده و مصاحبه) و کمی (روش پرسشنامه) انجام شود تا عوامل پنهان دیگری که مرتبط به اعتیاد به اینترنت می‌باشد، تبیین گردد.

وجود یا نبودن پدیده تبعیض در محیط خانواده و به خصوص در میان کودکان و افزایش فاکتورهای سرمایه اجتماعی در بین خانواده‌ها (همان‌طور که کاهش فاکتورهای سرمایه اجتماعی در اعتیاد به اینترنت مؤثر می‌باشد اعتیاد به اینترنت هم در کاهش سرمایه اجتماعی تاثیرگذار می‌باشد. پوتنام معتقد است که در طی ۳۵ سال گذشته کاهش چشمگیری در ارتباطات اجتماعی افراد در آمریکا رخ داده است. مردم کمتر به رای‌گیری و کلیسا می‌روند، به ندرت موضوعات سیاسی را با همسایه‌ها در میان می‌گذارند یا عضویت گروه‌های دواطلبانه را قبول می‌کنند، مهمانی شام کمتری دارند و کمتر به هدف‌های اجتماعی دور هم جمع می‌شوند. لازم به ذکر است که در حال حاضر آمریکا ۱۸۰ میلیون کاربر اینترنتی دارد) برای کاهش تنهایی فرزندان، نوجوانان و جوانان، کاهش اضطراب‌ها و تنش‌های موجود در خانواده مثل کم‌کردن و یا به حداقل رساندن میزان جروب‌های موجود در خانواده. افزایش دادن حس اعتماد به دوستان در بین جوانان، بالا

بردن حس هویت بومی و ملی در بین جوانان و شرکت دادن نوجوانان و جوانان در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه برای مشارکت آنان در تمام عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و اجتماعی واقعی ضرورت می‌یابد

در برابر یک پدیده فرهنگی نوین ابزار فرهنگی نیاز است. ما با استفاده از ابزارهای فرهنگی جامعه خود را به مرحله‌ای برسانیم که اکثریت فرهنگمان را بشناسند و درک کنند. در برابر امواج مخالف فرهنگمان با تعقل برخورد کنیم و بخش‌های منفی را حذف نماییم و بخش‌های مثبت را اخذ کنیم.

داشتن نگاهی متعادل و منطقی از طرف خانواده‌ها پیرامون استفاده فرزندان از اینترنت و پرداختن به اوقات فراغت جمعی، واقعی و بیرونی به جای اوقات فراغت فردی و مجازی و درونی از طرف خانواده‌ها لازم است.

تعامل چهار گروه اساسی به عنوان چهار ضلع مربع برای جلوگیری از روند رو به رشد اعتیاد به اینترنت جوانان: ضلع اول دولت مردان و سیاستمداران، ضلع دوم اندیشمندان و کارشناسان حوزه ارتباط‌ها و اندیشمندان جامعه‌شناسی و علوم ارتباط‌های اجتماعی، ضلع سوم خود جوانان و نوجوانان و ضلع چهارم مردم به عنوان پدران و مادران با همکاری مداوم و مستمر خودشان پیشنهاد می‌شود.

برگزاری کلاس‌های حرفه‌ای و ویژه مرتبط با کامپیوتر و اینترنت در مقطع‌های متوسطه و پیش‌دانشگاهی تا جوانان کاملاً با این نوع فن‌آوری ارتباطی اجتماعی گردند (برخورداری از حمایت اجتماعی و دولتی در کنش متقابل مجازی) ضرورت دارد.

زیرنویس‌ها

- 1- Fallows   2- Internet Addiction Disorder   3- Young

منابع

- ۱- آخوندی، محمدباقر. بررسی هویت ملی و مذهبی جوانان مشهد و تاثیر روابط اجتماعی بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. ۱۳۷۷
- ۲- امیدوار، احمدعلی و دیگری. اعتیاد به اینترنت. توصیف، سبب‌شناسی، پیشگیری، درمان و مقیاس‌های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت. مشهد: انتشارات تمرین، مرکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی پردیس. ۱۳۸۱.
- ۳- بهشتی، آزاده. انسان برده تارهای الکترونیکی. تهران: روزنامه رسانه اعتماد. سال دوم. شماره سیصد و هشتاد و هفت. ۱۳۸۲
- ۴- پوررضائیان، مهدی. اینترنت و اعتیاد در آینه نمایش. تهران: شرکت انتشاراتی سورهی مهر.
- ۵- حسینی، سیدحسن. تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به مواد مخدر. تهران: فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات. شماره ۲ و ۳. دوره اول. ۱۳۸۴.
- ۶- حسینی، سیدمرجان. بررسی پدیده اعتیاد اینترنتی. تهران: وبلاگ فلسفه رسانه. ۱۳۸۶.
- ۷- دهقان، علی‌رضا. قماربازی اینترنتی. تهران: فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات. شماره ۲ و ۳. دوره اول. ۱۳۸۴.
- ۸- دوران، بهزاد. پیشنهاد برای کمک به حل مسأله اعتیاد به مواد مخدر. تهران: فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات. شماره ۲ و ۳. دوره اول. ۱۳۸۴.

- ۹- دوران، بهزاد، هویت ملی و تعامل در فضای سایبرنتیک. تهران، نامه پژوهش فرهنگی، سال هفتم، شماره شش، ۱۳۸۲.
- ۱۰- درگاهی، حسین و دیگری، اعتماد به اینترنت و عوامل مؤثر بر آن در ساکنان منطقه ۲ غرب تهران. تهران، فصلنامه پایش، سال ششم، شماره سوم، ۱۳۸۱.
- ۱۱- زنجانی زاده، هما و دیگری، بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در ... تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، شماره دوم، دوره ششم، ۱۳۸۴.
- ۱۲- صباغ کرمانی، مجید و دیگری، تخمین تابع تقاضای اینترنت: مطالعه موردی شهر تهران. تهران، فصلنامه پژوهش نامه بازرگانی، شماره ۳۶، ۱۳۸۴.
- شماره ۴، ۱۳۸۱.
- ۱۳- کاستلز، مانوئل، عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ، ترجمه: احمد علیخان و دیگری، تهران، طرح نو، ۱۳۸۰.
- ۱۴- سیدعلی، طلحه، بررسی ریشه‌های اعتماد به اینترنت و موبایل، تهران، سایت تحلیل وضعیت فن آوری اطلاعات در ایران، ۱۳۸۶.
- ۱۵- ستارزاده، داوود، بررسی میزان و نحوه استفاده از اینترنت در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی مدارس مناطق شهری استان مازندران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، سازمان پژوهش و تحقیقات آموزش و پرورش استان مازندران، طرح پژوهشی، ۱۳۸۶.
- ۱۶- سلیمی، امیر، اعتماد به اینترنت را جدی بگیرد، یزد، وبلاگ فن آوری اطلاعات، یزد، ۱۳۸۴.
- ۱۷- صادقیان، محض، تأثیر اینترنت بر کودکان و نوجوانان، تهران، مجله الکترونیکی نما، شماره چهارم، ۱۳۸۴.
- ۱۸- قرنه، زرتکینولوزی، اطلاعات، ترجمه: علیرضا طیب، تهران، نشر سفیر، ۱۳۷۹.
- ۱۹- گدازگر، حسین و دیگری، بررسی تأثیرات استفاده از اینترنت بر نسی‌نگری و جهانی‌نگری، شهید، مجله علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۳، ۱۳۸۴.
- ۲۰- گنجی، احمد، بررسی الگوی کاربران اینترنت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، مطالعه موردی نوجوانان و جوانان شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته پژوهش اجتماعی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، ۱۳۸۵.
- ۲۱- معیدفر، سعید و دیگری، بررسی اعتماد اینترنتی و عوامل مؤثر بر آن، تهران، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی رسانه، شماره ۶۳، ۱۳۸۴.
- ۲۲- موحد محمدی، حمید و دیگری، الگوی استفاده از اینترنت توسط دانشجویان دانشکده‌های کشاورزی ایران، تهران، مجله علوم کشاورزی ایران.
- ۲۳- مشایخ، مریم و دیگری، بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی، تهران، مجله تازه‌های علوم شناختی، شماره ۱، ۱۳۸۲.
- ۲۴- محکی، علی اصغر، فن آوری‌های نوین ارتباطی و امنیت اخلاقی، تهران، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره دوم، معاونت اجتماعی ناجا، ۱۳۸۲.
- ۲۵- میرانی، گودرز، ساخت اجتماعی فن آوری‌های ارتباطی، تهران، کتاب ماه علوم اجتماعی، سال هشتم، شماره هشتم و نهم، ۱۳۸۴.
- ۲۶- موسوی، آزاده، بیماری اعتماد به اینترنت: نشانه‌ها و پیامدها، تهران، نشریه پژوهش.
- ۲۷- محسنی، منوچهر، مقدمات جامعه‌شناسی، تهران: موسسه انتشارات آکا، ۱۳۷۵.
- ۲۸- محسنی، منوچهر و دیگری، بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت، تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره هفتم، شماره چهارم، ۱۳۸۵.
- ۲۹- ولمن، باری و دیگران، آیا اینترنت موجب افزایش، کاهش یا تکمیل سرمایه اجتماعی می‌شود؟، تهران، فصلنامه فرهنگ و فن آوری، شماره سوم، سال اول، ۲۰۰۰.
- ۳۰- ویز، شفر، فاطمه، بررسی میزان اعتماد به اینترنت در استفاده کنندگان از کافی‌نت‌های شهر لار، تهران، فصلنامه اصول بهداشت روانی، سال هفتم، شماره بیست و پنج و بیست و شش، ۱۳۸۶.

31- Fallows Deborah, "The Internet and Daily Life" Available at. www.pewinternet.org, 2004.

32-Young, S. Kimberly, "Psychology of Computer Use: Addictive Use of the Internet" Psychological Reports, 79, 899-902. 1996.